

TOPLUMSAL DEĞİŞİM BAĞLAMINDA, BOSPHORUS TOPLULUĞU'NUN YUNANİSTAN'DAKİ ETKİLERİ

Erhan Bayram
İstanbul Teknik Üniversitesi
erhanbayram@aol.com

Bu çalışmanın amacı 'klasik bosphorus topluluğunun Yunanistan'daki etkileri'nin toplumsal değişim kavramı bağlamında ele alınarak, Bosphorus topluluğunun Yunanistan'daki etkinliklerini incelemektir.

Yunanistan ve Türkiye'nin günümüze kadar olan dönemdeki tarihsel süreçte yaşadığı savaşlar, karşılıklı bir takım sınırlamalar ve beraberinde gelen dostluk kurma çabaları her iki kesimde farklı bir toplum yapısı yaratmıştır. Her iki ülkede yükselen milliyetçi duygular ve bunun sonucu olarak çift taraflı izole bir oluşum, kültür paylaşımını ve insani ihtiyaçları sınırlamıştır. Uzun süren sınırlamalar, her iki halk açısından duygusal olarak bunalım ve yalnızlık ile sonuçlanmıştır. Lozan Konferansı sonrasındaki anlaşma gereği gerçekleşen Türk-Yunan mübadelesinin doğurduğu sonuçlar iki taraf için de manevi duyguların yıpratılmasıydı.

Türk-Yunan ortak bağlarının temelinde yatan birlikte yaşamın bozulması ya da yıpratılması sonucunda oluşan büyük boşluğun doldurulmasında, Bosphorus Topluluğu'un rolü araştırılmaktadır. Öte yandan, Bosphorus topluluğunun oluşum amaçları paralelinde, ulaştığı nokta ve başarı derecesi de araştırma konusudur.

Çalışmada kullanılacak başlıca yöntemler: Kaynakların tarihsel açıdan incelenmesi, alan çalışması/sözlü mülakatlar ve müzikal analizdir. Başlangıç aşamasında olan bu çalışmada yapılan tarihsel inceleme ve alan çalışmaları üzerinde ileriki dönemlerde daha fazla zaman harcanılması, topluluğun başarısını ve her iki toplumun da bundan sağladığı kazanç daha net anlaşılacaktır.

Çalışma yönteminin birinci aşamasından alınan sonuçların ışığında, çeşitli alan çalışmaları yapılmış ve yapılmaya devam edilecektir. Bu bağlamda, bir yandan toplulukta aktif veya geçici olarak bulunmuş sanatçılarla kayda alınmış görüşmeler (görüşler, eleştiriler, kritikler, anılar, vs.) ve topluluk dışında bulunup doğrudan topluluğun etkisi altında kalan çeşitli sanatçılar, eğitimciler ve akademisyenlerle yapılacak mülakatlar çalışma yönteminin ikinci aşamasını oluşturacaktır. Ayrıca, dönemin siyasi durumu konusunda uzman olan siyaset bilimci ve tarihçilerle, topluluğun işleyişinin paralelinde ikinci bir yolla bakış açısı sağlanacaktır. Çalışmanın son yöntem basamağını oluşturan kısım ise müzikal analizlerdir. Bosphorus topluluğunun şimdiki kadar yayınlamış olduğu, Yunanistan konserlerini içeren kayıtların analizi yapılacaktır. Bu analizlerin içerisinde toplulukta kullanılan enstrümanlar, virtüöze kavramının araştırılması, yapılan beraber ve bireysel taksimler araştırmanın ileriki safhalarında incelenecektir.

Bu makalenin odaklandığı nokta: Bosphorus Topluluğu'nun 1986 ve 1996 yılları arasında gerçekleştirdiği konserlerin Yunan toplumu üzerindeki etkilerini incelemek, toplumsal değişim teorilerini kavramsal temel olarak kullanmak ve bu çerçevede hem topluluğun başarılarını hem de Türk ve Yunan toplumlarının günümüzdeki müzikal gidişatının temellerini araştırmaktır. Yapılan ön çalışmalara dayanılarak hazırlanan bu makale, hali hazırda devam eden araştırmalar ile genişletilecektir.

Yunanistan'ın genel durumu, Bosphorus Topluluğu'nun kuruluşu ve etkileri; Değişimin incelemesi

Bosphorus Topluluğu'nun Yunanistan'da konserler vermeden önceki ülkenin durumunu

genel olarak özetlemekte fayda vardır. Zira, ülkenin toplumsal yapısındaki gerginlik; Türkiye ile olan sıkıntılı ilişkilerin özetlenmesi, Bosphorus'un Yunanistan'da hangi koşullar altında etkinlikler yaptığının anlaşılması bakımından önemlidir. Yapılan etkinliklerin ve on yıllık dönemin devamında, savunulmaya çalışılan toplumsal değişimin varlığını anlamak, 1986 yılından önceki ülkenin durumunu özetlemekle mümkün olacaktır.

1967-1974 yılları arasındaki Yunanistan'ın cunta dönemi, Bosphorus ve toplumsal değişim incelemelerinin destek bulduğu noktadır. Cunta döneminde yaşatılan dayatmalar her konuda olduğu gibi müzik alanında da toplum üzerinde belli bir gerilim yaşatmıştır. Herşeyden önce, Yunanistan'ın en önemli müzikal geleneklerinden birisi olan *Rebetiko* dahil bir çok müzikal zenginlik 'rejime hizmet etmediği' gerekçesiyle rejimi destekleyici bir takım müzikler ile saf dışı bırakılmaya çalışılmıştır. Bu müzikler sanatsal değerden çok uzak, basmakalıp marş formunda müzikal cümle ve giydirilmiş milliyetçi söz kalıplarından oluşmaktadır.

Müzik alanındaki toplumsal değişimin başlangıcı, Yunanistan'daki cuntanın yıkılmasından sonraki dönem ile Avrupa Birliği'ne katılımın olduğu 1981 yılları arasında gerçekleşir. Bu dönem içerisinde serbestleşen müzikal yaşantı ve Avrupa Birliği'nin etkisi ile şekillenen toplumsal yapının esnekliği Bosphorus Topluluğu için bir çeşit zemin hazırlamıştır.

1985 yılında, Nikiforos Metaksas'ın İstanbul'a gelmesi, Türk Müziği ile ilgili araştırmalar yapması ve Niyazi Sayın ile olan yakın münasebetleri sonucu Bosphorus'un temelleri atılmıştır. Nikiforos Metaksas Bosphorus'un kuruluş amacını ve tanımını şu şekilde açıklamaktadır: "Yunan ve Türk müziklerinin ortak köklerini Yunanistan kültür ortamında tartışmaya açan ve "klasik Türk müziği", "Türk sanat müziği" de denen ilm-i musiki geleneğine Yunanistan'dan ilk ciddi katkıyı sağlayan müzikal oluşumdur. Bosphorus, İslâm dünyasının unsurlarından olan iki kardeşlik halinin ve cemaatin, Mevlevilik ve Bektaşiliğin müzik âlemlerini keşfetme ve araştırma amacındadır" (Metaksas 2010).

'Yunan ve Türk müziklerinin ortak köklerinin tartışmaya açılması' Bosphorus'un belirtildiği gibi ilgi görmesinin en temel sebeplerinden birisidir. Yunanistan'da yaşanmış uzun süren kısıtlama döneminin akabinde, bu türden iddialı bir amaçla yola çıkmak beraberinde zorluklar getirir. Yine de gözle görülen bir değişimin toplumsallaşmasına öncülük etmiştir. "Değişmenin içsel ve dışsal dinamikleri vardır ama mutlaka toplumlar değişirler. Değişirken, -büyük olasılıkla- toplumun hangi özellikleri değişirse, diğer özellikleri ile zincirleme reaksiyona girerek öbür taraflarını da değiştirirler" (Kıray 2006:313). Belirli bir uyarının topluma entegre olması, o toplumda bir dizi değişimlerin harekete geçmesini sağlayabilir. Bu bir çeşit cesaret verici uyarın niteliği taşıyabilir. Buradaki; değişimin başlamasının uyarını, Yunan toplumunun öz müziğinden uzaklaştığının ve geçmişten gelen güçlü bağlara ve ortak değerlere sahip olan Türk Müziği ile yeniden yakınlaşmanın verdiği etkidir.

Yunanistan'da hatırı sayılır bir çoğunluğa sahip olan milliyetçi topluluk ve kısmende olsa bu topluluğa bağlı ya da bağımsız olan Bizans Müziği takipçilerinin bu uyarın karşısında aldıkları tutum çok daha farklıdır. Onlara göre Bizans Müziği Türk Müziğinin temelidir. Diğer bir değişle Türk Müziği, Bizans Müziğinden ortaya çıkmış bir müzik türüdür. Dolayısıyla, Yunanistan'ın Türk Müziği icra eden bir toplulukta kendini bulması olasıdır.

1 Nikiforos Metaksas, Bizans Müziği ile uzmanlaşmış bir sanatçidir. ECCD (*European Cultural Centre of Delphi*) tarafından Türk Müziğini araştırmak üzere İstanbul'a gönderilir. Gönderilmesindeki en önemli etken kendisinin belirtmesine göre; eline geçen Niyazi Sayın'ın ney icrasının olduğu kasettir.

Bir başka genel görüş ise, geçmişte aynı coğrafyada yaşayan iki toplumun, aynı çalgıları çaldığı ve aynı müzik ile iç içe olduğu fikri üzerinden yola çıkılarak, Türk Müziği icra eden bir topluluğun Yunanistan'daki faaliyetlerinin 'eskiyi hatırlama' ya da Metaksas'ın ifadesi ile 'kökleri keşfetme' amacı taşıdığıdır. Başlangıçta bu çeşit fikirlerin hüküm sürdüğü ortamda, değişimden söz etmek zor olabilir. Zira toplumun değişmediği, aksine yeniden bir uyanış yaşandığı anlayışı ağır basmaktadır. Ancak, değişimin hemen olmayışı bu tezi çürütmektedir. "Değişim, sonuçta toplumsal sistemi etkileyeceğinden kısaca 'toplumsal sistemdeki değişimler' olarak özetlenebilir. Bazı değişimler süreç içinde kendini belli edebilir. Böylece sistemin değişmekte olduğunu anlayabiliriz" (Günay 2006:196). Sonuç olarak, sistemin değişmekte olduğu, Bosphorus Topluluğu'nun konserlerini verdiği on yıllık dönemde değil, bu dönemden sonra anlaşılmıştır. Bu durumun değişim olarak ifade edilmesi gerekliliğindeki temel sebep, Yunanistan'daki müzikal hareketliliğin, toplulukta yer alan Türk müzisyenlerin çeşitli ama sık aralıklarla bireysel ya da toplu olarak, belirli zamanlara sıkıştırılmış özel etkinlikler amaçlı geri dönüşleridir. Bu noktada vurgulanması gereken durum, Yunanistan'daki müzikal değişimin ya da etkileşimin, belli bir doyumsal sürecin gerçekleştiği 1986-1996 yılları arasındaki etkinliklerin eseri olduğu, devam eden dönemde toplumun değişime hazır bir pozisyon aldığı gerçeğidir. En öne çıkan örneklerden birisi, 1990-1992 yılları arasında klasik Türk Müziği repertuarı icra etmeye başlayan ve kurucularından birisinin Bizan Müziği icracısı olan Şehnaz gurubudur.² İkincisi ise, yine Bosphorus'un etkisiyle olan Osmanlı geleneğinin araştırılması fikri ile ortaya çıkan ve Selanik'in müslüman bestecisi olarak geçen Selanikli Ahmey Efendi'nin eserlerini çalan topluluktur.

Geçmişte her ne kadar aynı sınırlar içerisinde yakın müzikler icra edilsede, belli bir süre ayrı duran Türk ve Yunan toplumlarının kendi içinde oluşturduğu bu çeşit topluluklar yenilik olarak görülmekten uzaktır. Yukarıda verilen iki örnekte de, belli bir müzikal birikimden ziyade, var olan birikimin farklı anlayışlarla kullanılması göze çarpmaktadır. Dolayısıyla, değişimin yönü belirtilmek istenirse, bu kuşkusuz dışarıdandır gelen değişimdir. Alan Merriam değişimi "*internal* (içerden) değişim ve '*external*' (dışarıdan) değişim olarak iki şekilde belirlemektedir. İçerden değişim, genellikle yenilik olarak adlandırılmaktadır. Dışarıdan gelen değişim ise kültürler arası etkileşimle meydana gelen değişimdir" (Küçükaksoy 2005:50).

Bosphorus Topluluğu, kültürler arası bir ilişki ile kurulmuş ve kültürler arası iletişim ile etkinlikler düzenlenmiştir. İçerideki değişime karşı oluşan potansiyel, dışarıdan gelen ve etkileşim içine giren etkenler ile değişim oluşmuştur. Merriam'ın görüşü çerçevesinde değerlendirme yapılır ise, dışarıdan (*external*) değişim kavramı, bu makale ve savunduğu görüşlerin temelini oluşturur.

Bosphorus Topluluğu'nun Repertuarı

Repertuar, topluluğun amacı doğrultusunda, Anadolu'nun müzik kültürünü yansıtmak amacıyla oluşturulmuştur. Metaksas'ın belirttiği üzere, Repertuardaki kimi 17.yy, 18.yy, 19.yy eserleri Niyazi Sayın'ın önerisi ile yer almıştır.

- Acem Peşrev-Sultan Veled
- Segah Kar-Abdülkadir Meragi
- Dûgah Peşrev-Kemani Corci

² Vokal, kanun, ney kemençe, tanbur, ud çalgıları ve perküsyonun olduğu, Yunanistan'daki ilk örnek Yunan topluluklarındandır.

- Eviç-Maye Peşrev-İlyâ
- Hicazkar Saz Semaisi-Tiryaki
- Buselik Peşrev-Prens D. Cantemir
- Uşşak Peşrev-Osman Dede
- Saba Peşrev-Papaz
- Huzi Peşrev-Kemani Corci
- Nihavend Peşrev-Tiryaki (Petraki)
- Kürdi Peşrev-Tanburi Angeli
- razbar Peşrev-Eyüblü Mehmet Çelebi
- Mevlevi Ayin Müzikleri
- Bektaşî Nefesleri
- Hüseyini Aşiran Saz Semai-Meyhane Müziği
- Boğazdan bir aşk şarkısı-Anonim
- Yorgo'nun Havası-Yorgo Bacanos
- Tatavlada Besteler-Tanburi Cemil Bey
- Zeybekler-Anonim
- Üsküp Türküsü-Anonim
- Yemen Türküsü-Anonim
- Uzun İnce bir Yoldayım-Aşık Veysel
- Peik-i Safa Peşrev-Petraki (Tiryaki)
- Saba Saz Semai-Zaharya
- Neva Peşrev-Miskali
- Hüseyini Saz Semai-Tatyos Efendi
- Arazbar Peşrev-Kör Kemani Corci
- Buselik Peşrevi-Prens D. Cantemir
- Ben Yitirdim-Kul Nesimi
- Çeşme-Anonim (Müzik: İhsan Özgen)
- Ben Yürürüm Yane Yane-Yunus Emre (Müzik: İhsan Özgen)
- Sen bir Ceylan Olsan Ben de bir Avcı-Aşık Veysel (Müzik: İhsan Özgen)
- Bülbül Olsam-Pir Sultan Abdal
- Kara Toprak-Aşık Veysel
- Kalk Gidelik Atım Harap Haneden-Karacaoğlan (Müzik: İhsan Özgen)

Sonuç

Toplumsal Değişim bağlamında ele alınan Bosphorus Topluluğu'nun Yunanistan'daki etkileri, daha öncede belirtildiği üzere, yapılan bir ön çalışma doğrultusunda hazırlanan araştırmamızın sonuçlarıdır. Siyasi tarihin Yunan toplumu üzerindeki etkileri, topluluğun repertuarının müzikal analizi, tarihsel süreç içerisinde topluluk etkisi ile ortaya çıkan diğer birçok oluşumların ve yayınların listelenmesi, bu çalışmamızın ışığında gerçekleştirilmeye çalışılacaktır.

Eldeki veriler ışığında, kültürler arası ilişki ile oluşturulan Bosphorus Topluluğu, Yunanistan'da toplumsal bir değişimin öncüsü olmuştur. O dönemden önce üzerinde çalışma yapılması zor olan iddialı bir repertuar ile siyasi sebeplerden ötürü birçok problemin gölgesinde, Yunanistan'ın milli değer olarak gördüğü antik tiyatrolarda başarılı konserler verilmiştir. Topluluk; 1991 yılında, Uluslararası Abdi İpekçi Dostluk ve Barış Ödülüne layık görülmüştür. Başarılı etkinliklerin sonucunda, toplulukta yer alan bir çok müzisyen, Yunanistan'a *workshop* amaçlı seyahatler düzenlemiştir. Bütün bunların sonucunda, Yunanistan'da şu anda hatırı sayılır ölçüde, Türk Müziğinde kullanılan çalgıları icra eden müzisyenler mevcuttur. Bosphorus Topluluğu'nun eldeki kayıtları ise hala belli bir icra kalitesi ve estetik anlayışının mevcudiyetini korumaktadır.

Referanslar

- Eken, Merve. 2006. "19. Yüzyıldan Günümüze İstanbul Eğlence Hayatında Fası".
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
İstanbul
- Günay, E. 2006. *Müzik Sosyolojisi, Sosyolojiden Müzik Kültürüne bir Bakış*. İstanbul: Bağlam
Yayıncılık
- Kıray, M. 2006. *Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık
- Metaksas, Nikiforos. 2010. "Klasik Bosphorus"
<<http://www.halkicentre.org/Bosforos.aspx?bid=114&textID=26&t=0>>